

# Arkeologian muuttuvat ajoitukset

Markus Hiekkanen

**Asian, esineen tai kohteen oikea ajoittaminen ei ole päämäärä itsessään vaan väline jonkin päämäärän saavuttamiseksi. Tämä pitää ilman muuta paikkansa, mutta toki perusteltujen, luotettavien ajoitusten saaminen on myös itseisarvo. Se on osa inhimillisen uteliaisuuden tyydyttämistä, tiedon hankintaa, tiedon, jolla välttämättä ei tarvitse eikä mielestäni pidäkään olla hyödyllistä päämäärää.**

Suomen esihistoriallisten kausien alun ja lopun määrittämisessä on tapahtunut paljon muutoksia. Muutokset ajoituksissa ovat koskeneet myös historiallisen ajan arkeologiaa (mm. taidehistoriassa, kirkkorakennusten sisustuksissa ja kaupunkiarkeologiassa).

Ensimmäiset esimerkkini ovat pian viimeisimmän jääkauden jälkeiseltä ajalta. En aio ottaa esille paljon vanhemmaksi, jopa yli 100 000 vuoden takaiselle ajalle väitettyä Susiluolan asutusta, jonka olemassaolon suhteen olen esittänyt epäilyksen jo muutama vuosi sitten (*Hiekkanen* 2002) ja jonka tutkimustuloksista varsinkin kuluvana vuonna on tuotu esiin yhä kriittisempiä seikkoja (*Forsström* 2005; *Hietala* 2004; *Kinnunen* 2005; *Matiskainen* 2005; *Saarnisto* 2005; *Taavitsainen* 2005) puolustajien joutuessa yhä tiukemmalle (*Schulz* 2005a; *Schulz* 2005b; *Purhonen* 2005).

## *Suomen varhaisin asutus*

Viimeisimmän jääkauden päättymisen vaiheet ovat uuden tutkimuksen perusteella osin vanhentuneet, osin jäsentyneet aikaisemmasta poiketen (*Eronen* 2002; *Hyvärinen* 2002). Samalla on vanhentunut myös ensimmäisen kivikautisen kulttuurin ikä Suomessa. Vuonna 1931 julkaisi eräs Suomen arkeologian klassikoista Arne Mikaël Tallgren yleisesityksen Suomen his-

toriasta (*Tallgren* 1931). Siinä olevassa kaaviossa hän esitti Suomen kivikauden asutuksen alkaneen noin vuoden 4000 tienoilla eKr.

Vuonna 1961, siis 30 vuotta edellisestä, ilmestyi maineikkaan Suomen historian ensimmäinen osa *Suomen esihistoria*. Sen kirjoittaja oli tuolloinen Helsingin yliopiston arkeologian opetuksen johtaja, professori Ella Kivikoski (*Kivikoski* 1961). Jääkauden jälkeistä ensimmäistä kulttuurivaihetta hän käsitteli kivikauden tuntijan *Ville Luho*n tuolloin uusien, 1950-luvulla saavuttamien tietojen mukaan (*Luho* 1956).

Tunnetun Suomusjärven kulttuurin ensimmäiseksi vaiheeksi tai edeltäjäksi oli nostettu niin sanottu Askolan kulttuuri. Sen ajoitus perustui rannansiirtymisilmiöön ja muihin luonnontieteellisiin lähtökohtiin. Tulos oli, että Askolan kulttuurin aika sijoittui noin vuosien 8000 ja 7000 väliin eKr. Suomen kivikauden ikä oli näin lisääntynyt yli 3 000 vuodella.

Erityisen suuri merkitys näiden arkeologisten tulosten taustalla oli rannansiirtymäilmiöiden alalla tapahtuneet läpimurrot esimerkiksi Muinais-Päijänteen suhteen ja merenrannoilla (*Siirriäinen* 1970; *Saarnisto* 1971).

Seuraava yleisteos Suomen esihistoriasta, Matti Huurteen vuonna 1979 ilmestynyt *9000 vuotta Suomen esihistoriaa* kertoo jo nimessään kirjoittajansa ja myös laajemmin aikansa arkeologien käsityksen asutuksen iästä. Askolan kulttuurin iän Huurre katsoi hiukan horjuen olevan toisaalla vuosien 7500 ja 6500 välillä, toisaalla vuoden 6500 jälkeisellä ajalla.

Jo kirjan ilmestymisen aikaan oli koko Askolan kulttuurin olemassaoloon alettu suhtautua kriittisesti, ja sittemmin se hävisikin arkeologien kielenkäytöstä osaksi tutkimushistoriaa. Sen sijaan asutuksemme vanhimman vaiheen ikä pysyi vuoden 7000 tienoilla vielä 1992, jolloin Torsten Edgren julkaisi Suomen esihistorian ruotsinkielisen yleisesityksen (*Edgren* 1992).

Varsinaisesti vasta 1990-luvulla on tapahtunut asioita, jotka ovat muuttaneet tilannetta. Uusia asuinpaikkoja on löydetty ja niitä on tutkittu arkeologisesti, radiohiiliajoituksia on tehty runsaasti ja rannansiirtymäajoitukset ovat tarkentuneet.

Alkuvuonna 2005 Turun yliopistossa tarkastetussa arkeologian oppiaineen piiriin kuuluvassa väitöskirjassaan filosofian lisensiaatti Hannu Takala esitteli uusimpien tutkimuksien tuloksia ja antoi analyysinsä perusteella laajan kuvan Suomen varhaisimmasta asuttamisesta (Takala 2004; Takala 2005). Työ on ensimmäinen laaja perustutkimus alalta ja sen tuloksista tullaan epäilemättä keskustelemaan vilkkaasti.

Takalan mukaan Suomen vanhin tällä hetkellä tunnettu asuinpaikka on Orimattilan Myllykoskella, missä asuttiin rohkeasti tulkiten jo vuoden 9000 tienoilla eKr. tai ainakin 8000-luvun alkupuolella, noin vuosien 9000 ja 8700 välisellä ajalla. Lahden Ristolän asuinpaikat – Takalan tutkimuksen pääkohde – ovat varmuudella nekin Ancylysjärven ajalta ja sijoittuvat noin vuosien 8400 ja 8150 väliseen aikaan, osa ehkä vanhemmiksiin, 8800-luvulle. Myös useita muita 8000-luvun paikkoja voidaan osoittaa (ks. myös Pesonen 2005).

Kuuluisa Antrean kalaverkko voidaan nyt ajoittaa noin vuoden 8500 jälkeiseen aikaan mutta ennen 8200-luvun loppua. Kaksi muuta klassista löytöä, Heinolan reenjalas ja Kirkkonummen luutuura, taas ovat noin vuoden 8000 tienoilta (Takala 2004).

Suomen varhaisimman asutuksen muuttuvasta ajoituksesta voi todeta, että se on Tallgrenin esityksestä vuonna 1931 lähtien on lisääntynyt lähes 5 000 vuodella. Varsinaisesti ei ole kysymys mullistuksesta, vaan siitä, että ajoitusmenetelmät ovat kehittyneet. Niinpä esimerkiksi <sup>14</sup>C- eli radiohiiliajoitusmenetelmän kalibrointi voitiin vasta viime vuosikymmenillä ulottaa riittävän kauas esihistoriaan, jotta jääkauden lopun ja sen jälkeisen ajan kysymykset selviäisivät.

Arkeologian keinoin saavutetut tulokset ovat pitäneet kutinsa varsin hyvin: relatiivisia ajoituksia ole juurikaan tarvinnut korjata. Toisin sanoen periodien sisäinen järjestys on säilynyt eivätkä ne ole vaihtaneet paikkaa.

### *Neoliittisen kivikauden alku*

Myös niin sanonut neoliittisen kauden alku on kokenut muutoksia, ja itse asiassa Suomen

koko kivikauden jälkijakso on saanut täysin uuden hahmon vuoden 1930 jälkeen.

Vuonna 1930 määritteli Aarne Äyräpää vanhimman saviastioita, keramiikkaa, käyttävän kulttuurin iäksi noin 2750 eKr. (Äyräpää 1926, 1930). Edellä mainitussa Ella Kivikosken *Suomen esihistoriassa* vuodelta 1961 ajoitus oli noin 3000 eKr. (Kivikoski 1961). Aloittaessani arkeologian opintoni 1970-luvun alkupuolella, opetti Kivikosken seuraaja arkeologian professori Carl Fredrik Meinander, että ajoitus onkin noin 4200 eKr. (ks. myös Meinander 1971). Näissäkin tutkimuksissa on Ari Siiriäinen keskeisessä asemassa (Siiriäinen 1969, 1973).

Jo Kivikoski oli tietoinen radiohiiliajoitusten mullistavasta merkityksestä, mutta sitä hän ei voinut ottaa huomioon, että radiohiili-ikiä joudutaan korjaamaan, jotta ne vastaisivat aurinkovuosia. Näistä korjauksista muutos suurelta osalta johtui.

Mutta ajoitusmuutoksen vyöry ei pysähtynyt vuoden 4200 tienoille. Niinpä 1980- ja 1990-luvut näkivät uusia tutkimustuloksia, joita ei kuitenkaan heti hyväksytty yleisteoksiin (ks. esim. Edgren 1992, Huurre 1995). Voisi sanoa, että vasta aivan viime vuosina, uuden vuosituhannen alussa on kampakeramiikan alulle esitetty uusi ajoitus, joka on peräti 5000-luvun loppu eKr., joskin varsinaisen käytön laajenemisen aika lie nee muutama vuosisata myöhemmin (Carpelan 1999; Carpelan 2002).

Vuosilukuina ilmaistuna on siis neoliittisen kivikauden alku Suomessa vanhentunut yli 2500 vuotta. On helppo arvata, että myös neoliittisen kivikauden sisällä on tapahtunut suuria muutoksia. Esimerkiksi ns. vasarakirves- eli nuorakeraamisen kulttuurin alku sijoitetaan vuoden 3200 eKr. tienoille, kun se aikaisemmin on ollut noin vuoden 2400 vaiheilla.

Saattaa tuntua erikoiselta, että ajoituksissa jääkauden päättymisen ja sen jälkeisen kivikauden osalta on niinkin paljon vaihtelua kuin olen esittänyt edellä. Suomen vanhimman ajoituksen ikähän on vanhentunut noin 5 000 vuodelta, kun taas neoliittisen kivikauden ikä on kasvanut noin 2 500 vuodelta.

Syyt ovat luonnontieteellisessä taustassa, eivät niinkään arkeologisen tutkimuksen kehityksessä. Ensimmäisen asutusvaiheen jälkeiset ajoitukset ovat perustuneet varsin niukkoihin ja katkelmallisiin esinevertailuihin muiden maiden esineiden välillä sekä ennen kaikkea rannansiirtymiskronologiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että on varsin perustellusti oletettu kivikautisen asutuksen sijoittuneen Itämeren muinaisaltai-

den rantavyöhykkeeseen. Näin eri korkeudella olevat asuinpaikat voidaan määritellä eri-ikäisiksi sellaisella yleisperiaatteella, että mitä korkeammalla merenpinnasta asuinpaikka sijaitsee, sen vanhempi se on.

Säännöstä on toki olemassa myös monenlaisia poikkeuksia. Ongelma on kuitenkin se, että vaikka asuinpaikkojen keskinäiset ikäerot tunnetaan – tämä asuinpaikka on vanhempi kuin tuo, koska se on korkeammalla – ei vuosilukuihin ole ollut olemassa. Mistään ei nimittäin käy ilmi, milloin tarkkaan ottaen jokin asuinpaikka on ollut käytössä.

Vasta radiohiiliajoituksen käyttöön tulon jälkeen on luonnontieteellinen tutkimus ja arkeologinen tutkimus, toinen toistaan tukien, voinut alkaa ajoittaa erilaisia kohteita absoluuttisesti. Tämäkin on kehittynyt sitä mukaa kuin menetelmän ongelmat on vähitellen voitettu. Tästä syystä esimerkiksi vanhimman keraamisen, siis varhaiskampakeraamiikan, vaiheen alku ei heti hypähtänyt noin vuoden 2750 tienoilta vuoden 5300 tienoille, vaan se kävi välillä vuoden 4200 tienoilla eKr. Luulen myös, ettei Suomen perinteisesti verraten varovaisella arkeologikunnalla ollut oikein rohkeuttakaan tehdä niin valtavia aikaloikkia.

### *Metallikauden ajoitusmuutokset*

Kivikauden jaksojen muutosten suuruutta vasten ovat myöhemmät vaihtelut vuosilukuina mitaten pienempiä, mutta nekin huomattavia. Esimerkiksi pronssikauden alku on hiipinyt kolmisensataa vuotta taaksepäin siitä vuoden 1500 eKr. tienoosta, joka on ollut tutkimuksen käsitys aina 1900-luvun lopun vuosikymmenille asti. Oikeastaan pronssikausi on Suomen alueen osalta edelleenkin hyvin vaikeasti hahmotettavissa oleva vaihe, johon on ollut vaikea saada otetta edes alaperiodisoinnin osalta. Se ja ns. rautakauden alkujakso, ns. esiroomalainen rautakausi (n. 500 eKr.– ajanlaskun alun tienoo) onkin liu’utettu yhteen nimikkeen varhaismetallikausi alle. Tämä noin 2 000 vuoden jakso on, huolimatta intensiivisestäkin tutkimuksesta (mm. Christian Carpelan), edelleen verraten jäsentymätön.

Varsinainen rautakausi ajoitetaan Suomessa suunnilleen ajanlaskun alun tienoilta 1100-luvulle. Tämä pitkä jakso on suunnilleen pysynyt paikoillaan. Se jaetaan perinteisesti kuuteen alajaksoon, joiden pituus tutkimuksen varhaisvaiheissa määriteltiin verraten mekaanisesti

noin 200 vuodeksi. Osaksi kansainvälisen – lähinnä pohjoismaisen tutkimuksen kehityksen – ja osaksi oman maamme uusien löytöjen ja tutkimusten seurauksena on jäsentely saanut uusia vivahteita. Niinpä esimerkiksi nuoremman roomalaisen rautakauden ja kansainvaellusajan alku on vanhentunut hiukan. Edellisen suhteen se voitaneen sijoittaa ehkä vuoden 175 tienoille ja jälkimmäisen 350 vaiheilla rajavuosien aikaisemmin oltua vuoden 200 ja vuoden 400 tienoilla. Merovingi- ja viikinkiajan raja taas on säilynyt noin vuoden 800 tienoilla.

Kiinnostavaa on huomata, etteivät vain periodirajat muutu. Myös muinaiset monumentit saattavat tehdä vaelluksen periodista toiseen. Huomattavin näistä on Suomen niin sanottujen muinaislinnojen suuri ryhmä. Vielä 1980-luvun lopulle asti arkeologia sijoitti ne pääasiassa viikinkiajalle. Vuonna 1990 julkaistussa väitöskirjassa on osoitettu suurimman osan niistä kuuluvan paljon myöhempään aikaan eli ristiretkiajalle (noin 1025–1200 jKr.) ja jopa keskiajan alkupuolelle 1200-luvulle (Taavitsainen 1990).

### *Esihistoriasta keskiaikaan*

Hyvin kiinnostavaa kehitystä on tapahtunut rautakauden ja keskiajan taitteessa. Siinä kosketellaan rajaa, joka on säilynyt muuttumattomana oikeastaan niin kauan kuin Suomen historiaa ja esihistoriaa on tutkittu.

Kysymys on kiintopisteestä, joka yhtä aikaa on erottanut esihistoriallisen ajan historiallisesta ajasta, pakanallisen ajan kristillisestä ajasta, rautakauden keskiajasta. Ajankohdassa on hyvin vahva kansallinen merkitysarvo sillä tavoin, että tuolloin Suomen valtiollisen historian suunnan on katsottu muuttuneen: itsenäiset, omissa oloissaan eläneet suomalaiset heimot joutuivat tuolloin joko pakosta tai omasta tahdostaan Ruotsin kruunun alle.

Aikaisemmin on tämä periodiraja sijoitettu 1150-luvulle, jolloin Suomen kansallispyhityksen piispa Henrikin on päätelty tehneen ristiretken Suomeen yhdessä Ruotsin kuningas Erik Jedvardssonin kanssa. Vuosiluku ei ole tarkka, vaan sellaiseksi on ehdotettu muun muassa vuosia 1157, 1154 ja 1155 – viime mainitun vuosiluvun perusteella vietetäänkin vuonna 2005 kristinuskon Suomeen tulon 850-vuotisjuhlaa vuotta.

Kyseisen 1150-luvun rajakohdan määrittä aikoinaan 1800-luvulla historiatiede. Sitä nuorempi tieteenala arkeologia omaksui rajan itselleen,

sillä sen oma aineisto näytti tukevan käsitystä. Niinpä vielä vuonna 1961 kirjoitettiin esihistorian yleisesityksessään, ettei suunnilleen vuoden 1150 jälkeen enää ole esinein varustettuja hau- toja (*Kivikoski* 1961). Juuri tämä hautojen varus- taminen tai varustamattomuus esineillä onkin arkeologian vahva kiintopiste esihistoriallisen ajan ja historiallisen ajan väliseksi rajaksi.

Tilanne on kuitenkin sotien jälkeen muuttu- nut voimakkaasti, vaikka muun muassa Kivi- koski ei sitä vielä tunnistanut. Sellaisia hau- toja, joissa on esineitä ja varusteita ja jotka kuulu- vat noin vuoden 1150 jälkeiseen aikaan, on löy- tynyt yhä enemmän ja yhä useammalta paikka- kunnalta. Niitä on voitu ajoittaa niin perinteisin menetelmin kuin luonnontieteellisillä menetel- millä kuten radiohiiliajoituksella.

Arkeologi ja numismaatikko *Pekka Sarvas* esitteli jo vuonna 1971 useita uusia hautalöy- töjä, jotka ovat 1150-lukua nuorempia. Vaikka Sarvas ei suoraan ehdottanut periodirajan siir- toa vuoden 1200 tienoilta, näyttää se hänellä ol- leen selvästi mielessä (*Sarvas* 1971).

Rajan siirtäminen on mielestäni perusteltua myös historiatutkimuksen näkökulmasta. Tämä johtuu siitä, ettei 1100-lukua edes sen jälkipuo- liskon osalta Suomessa voi luonnehtia sen kri- teerin mukaan, joka on olennainen. Tuolta ajal- ta ei nimittäin ole kuin yksi historiallinen lähde, kuuluisa vuonna 1170 tai 1171 kirjoitettu *Gra- vis admodum* -kirje. Sekään ei ole kirjoitettu Suo- messa. Kun historiallisen ajan kriteerinä jolla- kin maantieteellisellä alueella pidetään sitä, että sieltä on tältä ajalta kirjoitettuja lähteitä, ei tämä kriteeri päde Suomessa 1100-luvun osalta.

### *Keskiajan kivikirkot*

Rautakautta seuraavan jakson keskiajan (noin 1200–1550 jKr.) suhteen ei voi sanoa suuria muutoksia tapahtuneen, sillä historiantutkimus pystyy varsin hyvin sitomaan kirjoitetut lähteet aikaansa eikä yllätyksiä ole odotettavissa. Sen sijaan valtaosa keskiajan rakennusmonumen- teista on ollut viimeisen vuosikymmenen ajan muutoksen tilassa.

Kivikirkkoja on keskiajan rakennuksista säi- lynyt eniten – runkokuone rakennettiin kivistä lähes 90 paikkakunnalla. Nimenomaan kirkol- listen muistomerkkien ja osaksi linnojen ajoitus on 1990-luvun alkupuolelta lähtien ollut muu- toksen tilassa ja asiasta on käyty vilkasta, ajoin ärhäkkääkin tieteellistä keskustelua.

Asian tutkimushistoriallinen tausta on se,

että osa Suomen keskiaikaisista kivikirkoi- ta arvioitiin 1930-luvun tutkimuksissa raken- netun vanhimmilta osiltaan – lähinnä sakaris- toiltaan – vuoden 1300 molemmin puolin. Myö- hemmin niiden rakentamista olisi jatkettu run- kokuonein, holvein, päätykoristeluin ja ase- huonein aina keskiajan loppuun asti. Erityi- sesti tämä malli olisi koskenut Varsinais-Suo- men, Satakunnan ja Pohjanmaan, osaksi myös Uudenmaan kirkkoja. Sen sijaan Hämeen ki- vikirkot olisivat pakanuuden raja-alueilla tul- leet muuratuiksi vasta keskiajan lopussa (*Kron- qvist* 1948; *Kronqvist* 1979). Tämä on niin sanot- tu Kronqvist malli tai paradigma, muodostajan- sa liikka Kronqvistin nimen mukaan.

Vuonna 1989 aloin tutkia näitä kivikirkko- ja päämääränäni selvittää, voisiko Kronqvis- tin esittämän järjestelmän voitissa määritel- lä rakennusmestarit, jotka suunnittelivat kirk- kojen rakennusosat ja johtivat niiden rakenta- misen (*Hiekkänen* 1994). Lähtökohtani oli syste- maattisen, kaikkia kirkkoja ja niiden rakennus- osia koskevan yksityiskohtia myöten menevän lähdeaineiston perusteella etsiä ikään kuin teki- jöidensä sormenjälkiä rakennuksista. Kävi kui- tenkin niin, että kirkko kirkolta alkoi tulla vas- taan ristiriitahavaintoja. Yhä enemmän tuli vas- taan piirteitä, jotka eivät kerta kaikkiaan vas- tanneet niistä esitettyjä tulkintoja. Näkyi myös kerta kerralta, että eriaikaisiksi tulkitut raken- nusosat olivatkin samanaikaisia.

Kun sitten olin kerännyt koko valtavan ai- neiston ja analysoinut sen, en voinut kuin tul- la siihen tulokseen, että käsitys kivikirkkojen rakentamisesta pitkien aikojen, jopa parinkin vuosisadan kuluessa oli paikkansapitämätön. Havaintojen perusteella saattoi päätellä, että useimmat kirkot oli rakennettu ilmeisesti hyvin lyhyessä ajassa yhtenäisen kokonaissuunnitel- man puitteissa.

Näin joutuivat myös vuosilukuajoitukset mullistuksen tilaan, mikä johti minut ajoitus- ten perustelujen kriittiseen analyysiin. Ajoituk- set osoittautuivatkin moni varsin kevyin ja vie- lä useampi metodologisesti virheellisin perus- tein esitetyksi. Tämä vanhojen ajoituskeinojen perkaaminen ja niistä luotettavimpien käyttä- minen yhdessä uusien luonnontieteellisten men- telmien, erityisesti puulusto- eli dendrokro- nologisen menetelmän kanssa antoikin useim- mille kirkkoille uuden, mielestäni aikaisempaa ratkaisevasti luotettavamman ajoituksen.

Moni kirkko, kuten esimerkiksi Nousiainen, saattoi ajoittua yli puoltatoistasataa vuotta nuo- remmaksi kuin aikaisemmin pidettiin varma-

na. Aikaisemmassa tutkimuksessa Nousiaisten kirkko on katsottu rakennetun 1200-luvun lopussa, nyt iäksi osoittautui 1400-luvun puoliväli tai jopa myöhempi aika. Joissakin tapauksissa, esimerkiksi Iossakyrössä, ikäeroa saattoi paikkakunnalla uskottuun ajoitukseen tulla jopa yli 200 vuotta – vuoden 1304 ja 1510-luvun väli (Hiekkänen 2003).

Mistä tällaiset muutokset voivat johtua? Ilman muuta kysymys on siitä, ettei kirkkojen tutkijoita kaikkina vuosina ole ollut kuin muutama kerrallaan. Hedelmällistä mielipiteenvaihtoa ei oikein voinut syntyä. Varsinkin näin on sen takia, koska nämä harvat tutkijat ennen toista maailmansotaa työskentelivät Helsingissä ja täälläkin samassa organisaatiossa Muinaistieteellisessä toimikunnassa (nykyinen Museovirasto). Melko varmasti keskustelua ja debattia on käyty, mutta se näkyy vain poikkeuksellisesti tieteellisissä julkaisuissa. Tutkimushistorian kannalta asia on hankala.

Osan voi käsitykseni mukaan ilman muuta selittää sillä, että ajoitusmenetelmät ennen toisen maailmansodan aikaa olivat vielä verratun alkeelliset. Menetelmistä ei myöskään keskusteltu laajasti, vaan ajan tiedekirjoituksia lukemalla vaikuttaa monesti siltä, että esitti kuka tahansa uuden keinon, se hyväksyttiin sellaisenaan. Tavallaan voi sanoa kysymyksessä olleen tarttuminen oljenkorteen. Luonnontieteellisiä ajoitusmenetelmiä ei ollut lainkaan.

Ajoitusmallin muodostumista ei kuitenkaan voi selittää yksin metodologisilla seikoilla. Minusta tuntuu, että taustalla on ollut myös tiedostamaton ideologinen tarve. Suomi oli mallin muotoutuessa vasta itsenäistynyt maa. Sen niin sanotun sivistyneistön piireissä oli suuri halu osoittaa maan olevan muiden sivistyskansojen vertainen tai ainakin lähellä niitä. Tätä sivistystasoa mitattiin kulttuurisen menneisyyden pituudella, kuten jo 1800-luvulla ja itse asiassa monesti vielä tänäänkin. Minulla on sellainen tunne – en halua väittää jyrkästi näin, koska ainakaan toistaiseksi todisteita ei ole esittää – että myös Suomen antikvaarisen sivistyneistön keskuudessa tämä pitkän iän osoittaminen otettiin tehtävänä vastaan.

Meillä ongelman mutta samalla sen ratkaisun taustalla oli Skandinaavia, Pohjoismaat, joiden joukossa Suomi oli "nousukas", vasta äsken itsenäistynyt kansakunta. Suomen kirkkotutkijoille lienee näiden maiden ensimmäisten kivikirkkojen ikä ollut katkera pala: vanhimmat niistä rakennettiin todistettavasti jo 1100-luvun alussa. Suomessa näin vanhoja kirkko-

ja ei voitu osoittaa olevan ja myös kirkkorakennusten määrä oli mitätön. Esimerkiksi Tanskan yli 2 000 kirkkoa vastaan Suomella oli panna vajaat 100.

Uskon, että tuolloin tehtiin vaistomainen, tiedostamaton ratkaisu, jossa oli kaksi pääosaa. Ensinnäkin kirkkorakennukset paloiteltiin eriaikaisiin osiin. Näin rakennusten lukumäärä ainakin näennäisesti kasvoi ja ero muiden Pohjoismaiden kirkkoihin kuroutui tässä suhteessa pienemmäksi. Toiseksi paloitetujen kirkkojen vanhimmat osat ajoitettiin mahdollisimman vanhoiksi – ei sentään 1100-luvulle vaan vuoden 1300 tienoille.

Tässä tuskin oli kysymys tietoisesta toiminnasta. Esimerkiksi Kronqvistin spontaanista esitelmätekstistä, jonka hän kirjoitti 1938 ja josta tuli mallin peruskivi, käy selvästi ilmi hänen vankka ja vilpitön, rehellinen uskonsa tuloksiin ja niiden perusteluihin. Ilman hänen muodostamaansa mallia olisin itse haparoinut pimeässä väitöskirjani kanssa – ehken olisi sitä edes tehnyt. Kronqvist oli aikansa, Suomen ensimmäisen tasavallan lapsi aivan kuten minä olen aikani lapsi omine tiedostamattomine yhteiskunnallisine taustoineni.

\*

Asian, esineen tai kohteen oikea ajoittaminen ei ole päämäärä itsessään, vaan väline jonkin päämäärän saavuttamiseksi. Myös puhdas inhimillinen kiinnostus ja uteliaisuus saavat ajoituksia muodostettaessa, korjattaessa ja tarkennettaessa tyydytystä.

Suomen esihistorian ja keskiajan ajoituksissa on sotien jälkeen ja tällöinkin lähinnä 1970-luvulta lähtien tapahtunut melkoisia muutoksia. Kaikissa tapauksissa on kuitenkin kysymys siitä, että nykyisten ajoitusten perusteella on mahdollisuus huomattavasti luotettavammin vertailla eri kulttuurien kehitystä ja muutoksia toisiinsa.

Koko valtavan Euraasian alueen esihistoriallinen ja historiallisen ajan alkupuolen kehitys on nyt hahmotettavissa entistä paljon paremmin. Voimme pohtia entistä luotettavammin pohjalla niin suomalaisten saapumista Suomen alueelle kuin keskiajan yhteiskunnan taloudellisia ja kulttuurisia muutoksia. Tuskin muutos pysähtyy tähänkään, mutta tieteellinen tutkimus ei ole alue, jonka päämäärä on esittää lupullisia totuuksia.



- Carpelan, C. (1999): "Käännekohtia Suomen esihistoriassa aikavälillä 5100–1000 eKr." Pohjan poluilla. *Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153. Societas Scientiarum Fennica.
- Carpelan, C. (2002): "Esihistorian vuosiluvut, ajoitukset ja kronologia." Teoksessa *Ennen, muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*, toim. Riho Grünthal. *Tietolipas* 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Edgren, T. (1992): "Den förhistoriska tiden." Teoksessa *Finlands historia* 1. Helsingfors.
- Eronen, M. (2002): "Ilmaston vaihtelut jääkauden jälkeen." Teoksessa *Ennen, muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*, toim. Riho Grünthal. *Tietolipas* 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Forsström, L. (2005): "Susiluola ei ole uskottava neandertalin ihmisen asuinpaikka." *Tieteessä tapahtuu* 6/2005.
- Hiekkänen, M. (1994): "The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. A Systematic Classification and Chronology." *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja, Finska Fornminnesföreningens tidskrift* 101. (Acad. Diss.).
- Hiekkänen, M. (2002): "Suomen asuttaminen." Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria* 1. Taivas ja maa. Toim. Tuomas M. S. Lehtonen ja Timo Joutsivuo. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Keuruu.
- Hiekkänen, M. (2003): *Suomen kivikirkot keskiajalla*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Hietala, S. (2004): "Susiluolan aineiston tulkinta arve-luttua." *Helsingin Sanomat* 30.12.2004.
- Huurre, M. (1979): *9000 vuotta Suomen esihistoriaa*. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.
- Hyvärinen, H. (2002): "Euroopan jäätiköt ja luonnon-olot viimeisten 20 000 vuoden aikana." Teoksessa *Ennen, muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*, toim. Riho Grünthal. *Tietolipas* 180. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Kinnunen, K. (2005): "Susiluolan murtauilleet kivet selittää luonnollisimmin geologia." *Tieteessä tapahtuu* 1/2005.
- Kivikoski, E. (1961): "Suomen esihistoria." Teoksessa *Suomen historia* I. WSOY. Helsinki.
- Kronqvist, I. (1948): "Die mittelalterliche Kirchenarchitektur in Finnland." *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja, Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* XLVIII:1. Helsinki.
- Kronqvist, I. (1979): "Suomen keskiaikainen kirkkoarkkitehtuuri." *Helsingin yliopiston taidehistorian laitoksen julkaisuja, Publikationer utgivna av konsthistoriska institutionen vid Heölsingfors universitet* V. Helsinki.
- Luhio, V. (1956): "Die Askola-Kultur." *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja, Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 57. Helsinki.
- Matskainen, H. (2005): "Susiluolan yhteys paleoliittiseen kivikauteen on kyseenalainen." *Tieteessä tapahtuu* 2/2005.
- Meinander, C. F. (1971): "Radiokarbondateringar till Finlands stenålder." *Societas Scientiarum Fennica. Årsbok* XLVIII B n:o 5.
- Pesonen, P. (2005): "Sarvingin salaisuus – Enon Rahakankaan varhaismesoliittinen asutus." *Muinaistutkija* 2/2005.
- Purhonen, P. (2005): "Susiluolan löydöksistä tehdyt johtopäätökset perusteltuja." *Helsingin Sanomat* 4.1.2005.
- Saarnisto, M. (1970): "The upper limit of the Flandrian transgression of Lake Päijänne." *Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Physico Mathematicae* 41,3.
- Saarnisto, M. (2003): "Karjalan geologia. Karjalan luonnonmaiseman synty." Teoksessa *Karjalan synty. Viipurin läänin historia* I, toim. Matti Saarnisto. Jyväskylä.
- Saarnisto, M. (2005): "Mielikuvituksellinen Susiluola." *Tieteessä tapahtuu* 5/2005.
- Sarvas, P. (1971): "Ristiretkiajan ajoituskysymyksiä." *Suomen Museo*.
- Schulz, H.-P. (2005a): "Selittääkö Susiluolan murtauilleet kivet todellakin luonnollisimmin geologia?" *Tieteessä tapahtuu* 2/2005.
- Schulz, H.-P. (2005b): "Susiluola-keskustelu – vastaus Matskaiselle." *Tieteessä tapahtuu* 3/2005.
- Siiriäinen, A. (1969): "Über die Chronologie der steinzeitlichen Küstenwohnplätze Finnlands im Lichte der Uferverschiebung." *Suomen Museo* 76.
- Siiriäinen, A. (1970): "Archaeological background of Ancient Lake Päijänne and geological dating of the Meso/Neolithic boundary." *Geological Society of Finland. Bulletin* 42.
- Siiriäinen, A. (1973): "Studies relating to shore displacement and Stone Age chronology in Finland." *Finskt Museum* 80.
- Taavitsainen, J.-P. (1990): "Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and interpretation." *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja, Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 94. Helsinki.
- Taavitsainen, J.-P. (2005): "Luonnon prosessit syy luolan ilmiöille?" *Helsingin Sanomat* 7.1.2005.
- Takala, H. (2004): *The Ristola Site in Lahti and the Earliest Postglacial Settlement of South Finland*. Lahti City Museum. Lahti.
- Takala, H. (2005): "Etelä-Suomen asuttaminen jääkauden jälkeen." *Historia* 2/2005.
- Tallgren, A. M. (1931): *Suomen muinaisuus*. Porvoo.
- Äyräpää, A. (1926): "Stenålderskeramik från kustboplatser i Finland." *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja, Finska Fornminnesföreningens Tidskrift* 36, 1. Helsinki.
- Äyräpää, A. (1930): "Die relative Chronologie der steinzeitlichen Keramik in Finnland." *Acta Archaeologica* I. København.

Kirjoittaja on keskiajan arkeologian dosentti Turun yliopistossa sekä taidehistorian dosentti ja käytännöllisen teologian dosentti Helsingin yliopistossa. Kirjoitus perustuu esitelmään Tieteen päivillä 2005.